

Česko-lužický věstník

Ročník XV
Číslo 4 / duben 2005

*hlówni rozdźelerjo bohatstwow
a šerjerjo derjemęca
wuchodneje Europy.
baga, bog, bohoyo –
Svarog – Perun – Veles.*

*svar – so poćić
w horcoće wohenja
wohenja njebieskeho
njebiesow boha
stworiceła wšeho – Svarog.*

*štwórtk so započina
wójska wuprawa
wo žně a dešť
ze sekeru plódnosće.
dobyčer – bóh wichora,
hrimanja a blyska – Perun.*

*bjez skotu njej wobsydstwa,
bjez wobsydstwa njej derjemęca.
ludowa móc plódnosće.
basnika, spěwarja – Veles.*

*hlavní rozdělvatelé bohatství
a šířitelé blahobyty
východní Evropy.
baga, bog, bohoyo –
Svarog – Perun – Veles.*

*svar – potit se
v žárú ohně
ohně nebeského
nebes boha
stvořitele všeho – Svarog.*

*ve čtvrtek začíná
vojenská výprava
o žně a dešť
se sekerou plodnosti.
vítěz – bůh bouře,
hromu a blesku – Perun.*

*bez dobytka není majetku,
bez majetku není blahobyty.
národní síla plodnosti.
básníka, pěvce – Veles.*

SU HIŠĆE STAROSŁOWJANSKE (POHANSKE) NAŁOŽKI W SERBACH ŽIWE?

Joanna Krajewska

*Haj abo ně, to chcu wam na zakładže džensnišich nabožnych
nahladow, kotrež su za nas najbóle zajimawe, předstajíc.*

*Žijí ještě v Lužici (pohanské) zvyky starých Slovanů? Ano či ne,
to vám chci ukázat na základě dnešních náboženských pohledů,
které jsou pro nás nejzajímavější.*

*Předkové Lužických Srbů vyznávali určitou podobu jednobož-
ství, podobně jako kdysi Židé uctívali „hlavního“ Boha a řadu
nižších bohů. Podkladem srovnávací analýza tvořená z výsledků
výzkumů na celém slovanském území.*

*Hodí so prajíc, zo tajke jenož eksistowachu, dokaž bž žiwjen-
je ludzi jara sylnje z bohami a z přírodu zwjazane. Džensa poča-
hujaju so tute nahlady zwjetša na towaršnostne wašnje, ale husto
zabywamy, zo pochadžeja wšitke, mjenje abo bóle, z nabožiny.*

*Naši prjedownicy wěrjachu do Boha Wjeršneho, kotryž w
njebiesach bydli. Nimo tutoho wutworichu sej hišće wšelakich
„přibohow“ a duchow, kiž na zemi skutkowachu. To rěka, zo su
sej zahe dosć wumyslili někajku formu monoteizmu (heno-
teizm). Powšitkownje so praji, zo běše judaizm ta přenja mono-
teistiska nabožina: Dawa jedyn bóh. A nimo mnje njesměš ža-
nych druhich bohow měć. To hodí so na slědowace wašnje in-
terpretowac: Židža mějachu wjele bohow, ale jenož jednoho
hlowneho. To samsne płaći za Serbow.*

*Hory, skały, lěsy, žórła a hórki služachu Słowjanam jako měst-
na modlitwow, woprowanjow a wšelakich wobrjadow. Tohodla
česćowachu woni bohám poswjećene haje a njedowolichu niko-
mu, je zničić. Na bohám poswjećenyh městnach natwarichu
wulke kamjentne wołtarje. [Dalše kamjenje wobdawachu we wě-
stěj zdalenosći swjate město]. Tak nastachu swjatnicy.*

*Wopisy Ibrahima Ibn Jakuba, kotrež zaběraja so ze Zapadnymi
Słowjanami, su za nas wažne historiske žórła. Ale faluja tajke,
kotrež wopisuja hrodowe sydlišća we Łužicy. Na tutym polu su
archeologiske slědženja najwužitniše, ale jich wudobyća njedosa-
haja, njejsu dospołne. Našu bazu twori přirunowaca analiza, kot-
raž nastawa na zakładže komparatistických wuslědkow z přepyto-
wanjow na cyłym słowjanskim teritoriju. Při tym dyrbymy př-*

*znac, zo běchu tam wšudže podobne abo samo identiske wotwis-
nosće a procesy. Z tajkim mysljenjom ma so kritisce wobchadžeć,
wosebje hdyž zhladuje so na to, zo je kóždy z kmjenow swoje
hrody (čěsće hradiska) twarił a tam swój towaršnostny porjadk
zawjeđł we wšelakich geopolitiskich wobmjězowanjach.*

*Thietmar (Dětmar, biskup meziborský): V zemi (lutických)
Ratarů je hrad o třech stranách a třech branách do něj vedou-
cích zvaný Radhošť (neboli Retra) dokola obepínaný pralesem
lidskou rukou nedotčeným a jako svátost uctívaným. Dvě brány
jsou otevřeny všem, třetí nejmenší na východní straně vede
k stezce k blízkému (Dolenskému) jezeru strašně vypadajícímu.
Na hradě je pouze jedna svatyně mistrně vystavěná ze dřeva na
rozích divoké zvěře. Její vnější stěny zdobí podivuhodné dřevo-
řezby bohů a bohyně. Uvnitř stojí sochy bohů lidskou rukou vy-
tvořené v hrozivých přilbách a pancířích, každý se jménem ve-
spod vyrytým. Prvním z nich je Svarožic požívající u všech po-
hanů velké úcty. Nacházejí se tam rovněž zástavy, které odtud
odnášejí na vojenské výpravy, kdy jsou nesený pěšími bojovníky.
Pro ochranu toho všeho ustanovili zdejší zvláštní kněze. (svatyně
zničena v roce 1068)*

*[Zajimawy wopis namakamy pola Thietmara z Merseburgu wo
swjatnicy (swjatnišću) w Radogosću]*

*[W kraju Rederow je hród w třiróžkatej formje a ma troje wro-
ta, kiž do njeho wjedu, rěka wón Radogosć (Rethra).
Dokola wokoło je wobdaty wot pralěsa, wot čłowjeskeje ruki nje-
dótknjeneho a jako swjaty wobhladowaneho. Dwoje wrota hrodu
su za wšěch wotewrjene, třeće, z wuchodneje strony, su najmjenše
a wjedu na šćežku k bliskemu jězoru, kotrež hroznje wupada. W
hrodže je jenož jedna swjatnica, z drjewu natwarjena a na funda-
menće z rohów dźiwich zwěrjatow wotpočowaca. Jeje wonkowne
scěny debja wobrazy bohow a bohowkow, na wulkotne wašnje
zřězbarjene. Nutřka steja bohoyo, wutworjeni z ruki čłowjeka, w
hroznych nahłownikach a brónjencach, kóždy ma deleka mjeno
wuškrabane. Přeni z nich je Swarožič a wón dóstawa pola wšěch
pohanow wulke počesćowanje. Tam su tež chorhoje, kotrež nidže*

njebjeru, drje zo su wone trěbne za wójnsku wuprawu a tehdy buchu přez pěšich wojownikow njesene. Za škitanje toho wšeho su domoródnicy wosobinskih měšnikow zasadželi.^{1]}

[Wosebitu wójnsku wuprawu přečiwo pohanskej swjatnicy nawjedowaše němski biskop Burchard z Halberstadta w léce 1068 (abo hakle 1069).² Swjatnica bu zdobyta, postawa Swarožiča zničena.]

Stopy oltářů a obětí na Prašici a Čornobohu. Slované vykládali různé nahodilosti jako působení duchů. Zemřelí byli jen ztraceni pro živé. Pálení byli, aby přišli rychleji na věčnost, kde je jen dobro. Často s mrtvým spálili koně nebo manželku, aby měl společnost podobně jako u Indů. Smrt hospodáře oznámena sídlišti a zvířatům (až do 20. století). Modlitby za zemřelé, hostina.

Na Prašicy a Čornobohu we Łužicy wostachu slědy wohtarjow, a powyšene městna na skale dopominaja na to, zo so tam něhdy Słowjenjo wopory boham woprowali, so modlili, na rozwučenja swojich měšnikow posluchali.³ Woni běchu spokojni z wusudami bohow, kiž su so jim přez měšnikow zjewili. Słowjanska natura běše stajnje naklonjena, to rěka, zo su sej wšelake připadnosće žiwjenja ze skutkowanjom duchow wujasnili a zjewjenja na prirodze jako připowědženja zboža abo njezboža wukładowali. Tež pola Serbow je tohodla wjele powěšćow wo duchach, djabolach, božej wlosći, připoldnicy, kuzlarjach, chodojtach atd. nastalo.

Serbja mějachu jara dobre předstawy wo njesmjertnosći duše. Zemřety bě jenož zhubjeny za žiwych, ale měješe lěpše žiwjenje tam, hdžež bě wšitko jenož dobre a ničo zle. Tak palachu čěta wotemřetych hłowne wolóženja dla, zo by mrtwy z tym dymom spěšnišo do wěčnosće přešo. Zwučeny na towaršnosć njemóžeše Słowjan sam jenički do njebyes přińc, a tohodla palachu z jeho čětom přidatnje konja, sokoła abo druhu jemu słušacu wěc. Jara husto bu tež mandželska ze zemřetym spalena, abo kaž je Thietmar pisał: *Po pohrjebje kóždého muža, kotryž bu na šćěpowcu paleny, bu hłowa jeho mandželskeje wotrězana. Na te wašnje je wona dóńt swójeho muža džělita.*⁴ A hinaši chronikar Abdul – Hasan al-Masudi napisa: *Jich naložki su podobne naložkam Indičanow.*⁵ Tutón naložk so wězo wjac njepraktikuje, nic jenož pola Serbow, ale w cyłym křesćanskim swěće. Křesćanska nabožina běše na tutym polu za žony wumóženje. Zemřety bě swjatočnje zdrasćeny.

Smjerc hospodarja wozjewi so cytemu sydlišću. Tež džensa hišće dawa so powěšć wo smjerci dale pak ertnje, najhuscíšo pak přez smjertny nawěšk. Ale nic jenož čłowjekam. Wo smjerci powědaše so tež skotej, konjam a pčótkam. Zhonich wot starych Serbow, zo je so tute wašnje hišće w 20. lěstotku praktikowało. Běchu přeswědčeni, njeby-li to ničo činiš, móhš skót slaknyć, dokelž by za swójim hospodarjom šo. Tak je jedyn ze swójby abo z čeledze do hródze a konjenja šo, na wrota klepaš a prajiš, zo je hospodar wumřel. Potom bu jim nowy mějicel předstajeny. Kłapaše so tež do kočow wołajo: „Pčotki stawajće, waš hospodar je wumřel“.

Pohrjeb wotměwaše so w zrudobje, tola dla počesćenja wopomnjeća zemřětoho přihotowachu hosćinu a zradowachu so na jedži (strawa mjenowanu). Připódlu palachu so wulke wohenje z wučwa a slomy. Popješ spalenyh čěłow zakopachu w hlinjanych abo kamjentnych sudobjach a popjelnicach⁶ a přistajichu k nim mjeńše karančki. Na rowy položichu husto tež kamjenje abo wobdawachu je z wobhodženjom. Počesćowanje zemřetych je Słowjanow w kóždym času wuznamjeniło. Na wěstych dnjach běchu kóždolětnje modlitwy za zemřetych, kotrež w pohanskim času Radonicy rěkach. Lud modleše so na rowach přiwuznych a přečelow, potom jědžeše a piješe. [W Łužicy, w Čěskej a Šleskej běchu Radonicy na 1. dnju měrcu.]

Rok se začínal jarní rovnodenností. Velikonoce jako svátky jara, jarní zpívání, rituální koupání. Vynášení smrti. Vejce jako symbol plodnosti a jejich koulení po hřbetech zvířat. Obětování darů Zemi matce.

Přeni džen, kiž bě dlěši hač nóc, bu jako spočatk noweho lěta wobhladowany; tuž počinaše so lěto pola našich prjedownikow w měrcu, a tak běše hač do 13. lěstotka.

Spočatk noweho lěta mjenowaše so nalěco, a pola wšitkich Słowjanow swjećeše so tutón džen swjatočnje 21. (po starej protyce 9.) nalětnika jako swjedžen JUTRY (Wulkeho Dnja a Wulkeje Nocy), što scěhowaše njedzelu po přenim nalětnim poľnym mēsačku (zrówanju dnja z nocu.). Hólcy wobstarachu sebi šmrěkowe haľužki, běhachu wot chěže do chěže woľajo: „Lěto, nowe lěto.“ a wuspěwachu wjesoľe pěsnje ze zbožopřecom. Nětko hišće w někotrych wsach tež hólcy abo mužojo po jutrownym spēwanju chodža.⁷ Něhdže wot přewrota jutrowne spēwanje hižo slyšec njeje. Tón samy džen nadžěľachu sebi znamjo ze slomy, kotrež bohowku smjerc Moranu abo Smjertnicu předstaješe, a njesechu ju ze wsy k spalenu abo k podnurjenju do wody spēwajo: „Leć horje, leć horje, jerabate woko, padni dele, jerabate woko!“ Při tym mějachu wšitcy kamjenje abo kije; přetož měnjachu, zo tón, kiž smjerc zabije, w tutym lěce njewumřje. Smjerc zatepiwši a domoj so wrócejo, spēwachu: „Smjerc smy wuhnali, lěco znowa přiwjedžemy.“ Tutón wobrad njemóžeše ani duchownstwo po zawjedženju křesćanstwa wotstroníc. Synoda w Póznanju w lěce 1420 kazaše duchownym: „Njedowolće, zo bychu ludžo swječili njedzelu tutón pohanski naložk.“⁸ Hišće w 18. lěstotku pisa Karl Gottlob Anton: *Słowjenjo mějachu wosebje dwaj wurjadnej swjedženj, jedyn na spočatku lěta a jedyn po žnjach. Přeni wulki swjedžen – potajkim na spočatku lěta – bě swjedžen mrtwyh, tak mjenowana smjertnica. Na nim spominaše so na zemřetyh.*⁹

Chodjenje po jutrownu wodu zwisuje tež z pohanskim naložkom, kotryž bu před schadženjom slónca 20. nalětnika (w jutrownej nocy) woswjećeny. Ludžo su so w rěkach kupali, abo su so symbolisce z wodu poleli, štož měješe móc a strowotu přinjesć.

Z nalěcom zjednočeše so zapriječje předstawy wo wotučacym žiwjenju, štož woznamjenješe so z hosćinu, na kotrež dyrbjachu so barbjene jeja, swinjace mjaso a pječwa zjěšć. Jeja woznamjenjachu symbol žiwjenja, plódnosće a witalnu móc, tohodla su je ludži po zwěrjacych chribjetach kuleli. Swinjace mjaso a pječwa woprowachu so zemi jako Maćerce wšitkich, kotruž Słowjenjo tež Babu mjenowachu. Po zawjedženju křesćanstwa zjednoći so starodawna pohanska hosćina w času zbudženja přirody ze swjedženjom horjestaća Chrystusa. Wosebje so nětko hišće jutry pola Polakow z wobchowanjom starych wobradow woswjeća. Přinjesu wšelake jědže na jutrowne blido, mjez kotrymiž dyrbja so přeco čerwjenobarbne jeja, swinjace mjaso a pječwa z mjenom baby jewić. Nimamy drje dopokaz za to, zo je so pola Serbow jutrowny swjedžen z runje tajkej hosćinu swječiš kaž pola Polakow. Džensa je swjedžen Wulkeje Nocy, Jutry připóznaty jako typiski křesćanski. Při tym je tute měnjenje wopačne.

Letní slunovrat, svatojánská noc. Svátek vítězství slunce a země. Pouštění a lovení dívčích věnečků z bylin se svíčkou, erotické kontakty, skákání přes oheň. Dožínky.

Tři měsacy po nowym lěce, hdyž je džen najdlěši a nóc najkrótša, přindze 21. smažnika k najwažnišej swjatočnosći, kiž ma wšelake mjena: Lěco, Nóc Kupaľy, Sobotka abo Bylica. Běše to swjedžen dobyća slónca a zemje, z wobkedžbowanjom mnohich wobradow woswjećeny, zwjazanych z wohenjom a z wodu; přetož po zapriječju Słowjanow běše woheň element slónca a woda element zemje. Hdyž so potajkim slónco a zemja česćowašej, dyrbješe so na woheň a wodu džiwać.

1) Kronika Thietmara, tl. (z tekstu łacińskigo), wstěp i przypisy M. Z. Jedlicki, Kraków 2002, s. 130-131.

2) J. Knebel, Na slědach swjatnicow Swarožiča a Swjatowita, w: Protyka 1969, s. 87.

3) Na příklad, hdyž mjeješe mjenujcy zbožowny měř mjez wobydlerjemi nastać abo zemja plódně lěto lubić, napjelnjowaše bahno, kaž by z pšěnicu, wowsom a žoľdźemi pokryte bylo, syľy k brjoham přichwatace z wjeselom. Nawopak, hdyž surowy wójnski njeměr hrožeše, wodžěwaše so bahno, kaž prajachu, z počehnjenjom kreje a popjela.

4) Thietmar z Merseburga, ks. VIII, w: G. Labuda, Słowiańszczyzna pierwotna, Warszawa 1954, s. 274.

5) Labuda G., Słowiańszczyzna, s. 64.

6) pochówek popielnicowy i w grobach jamowych. Po czasie powstawały kurhany.

7) M. Waľda., Waľpora a meja. Naložki nalěca, Budyšin 1996, s. 14.

8) *słowianie.republika.pl*, z dnia 29. 06. 2004.

9) M. Waľda., Waľpora..., s. 11.

Po zawjedženju křesćanstwa přenjeso so swjedžen na 23. smažnika t. r. na předwječor swj. Jana křćenika.

Tuž na tutym dnju młodžency a holcy, před schadženjom slónca so wukupawši, k rěkam abo běžacym wodam chwatachu. Sobotkowa nóc bě ta nóc za lubosćinske wjazanja. Za holcy, kotřež njeběchu do toho žanemu hólcej slubjene, bě to dobra příležnosć sej lubeho namakać. Holcy puščachu wěňčki na wodu, kiž běchu ze sróčeje nózki, džiwiwny¹⁰ a demjančika nawite, a k tomu su hišće palacu so swěcu přidali. Młodžency lójachu je na čolmach, wosebje te wěňčki, na kotrychž so swěca hišće paleše. Štóž wěňčk z palacej swěcu dosahny, toho wobhladowachu jako nawoženju za mějicelku wěňčka. Kóždy raz bě to dobre znamjo. Při switanju nawróćichu so mlode lubosće wróco k wohenjam, wopasawši so z bylicu, a skakachu přez woheń. Po wšěm zdaću běše na tutym dnju tajki ritual k wutworženju mandželstwa. Bohužel zakazaše cyrkej tajke pohanske praktiki, tohodla je naša wěda wo tutym rjanym a wjesolym swjedženju njedospoľna.

Hdyž pak so posledni snop žita z pola wza, nasta wšudže znaty žnjowy swjedžen (domchowanka) z prastarymi wobrdadami. Holčki mějachu wěňčki, kiž běchu ze žitnymi kłosami wudebjeny. Wone džěchu wot druhich žnjećarjow wobdate z pola do wsy, zhromadnje pěsnje spěwajo. Před swjatnicu čakaše měšnik na lud, tam požohnowa přinjeseny žitny snop, napominaše k džaknej modlitwy ze maja džěl boham woprować a přeješe wuspěšne dočakanje noweho lěta. Je to džensa hišće žiwy naložk. Potom započinaše so hosćina. Najstarše žórlo wo tutym swjedženju pochadza z lěta 1168 a wopisowaše starosłowjansku domchowanku w Arkonje. (w bliskosći wjeski Puttgarten). [*Hród Arkon bu wot danskeho krala Waldemara I. zdobyty a bohužel w lěće 1169 zničeny.*¹¹]

Vánoce jako slavnost zimního slunovratu. Obilný snop ve světnici. Očekávání „znovuzrození slunce“ v rodinném kruhu. Na štědrý večer hospodář obdaroval svoji čeled.

Z přichadom pózdnjeje nazymy, hdyž wobčežowachu dešće a mrozy zemju, miny so čas za swjatočnosće pod hoľym njebjom. Hdyž skónčnje wočakowany dzeń (21. hodownika) přindže, nasta z nim wulki swjedžen zymskeho wobrota slónca. Na tutym dnju stajachu žitny snop na blido a kładžechu scelachu syno pod rub, zo by přichodne lěto bohate bylo. Wšitcy „so schadžowachu“, t. r. wujednachu so, zo bychu w měrje wočaknyli na noworodženje slónca, a tohodla mjenowachu wječorny wobrdad *HODY*. Hospodar při tutej hosćinje z ničim njelutowaše a wobdarješe swoju čeledž; přetož bě to *ŠĆEDRIWY WJEČOR*.

W nimale kóždej słowjanskej rěči woznamjenja słowo *hody* hosćina abo prawy čas.¹² Zwisk džensnišich hód z hodownym swjedženjom tehdy je wjac hač jenož žitny snop we stwě. Narodniny Jězusa swjećimy 25. hodownika, a k tomu žadny bibliški doklad njeeksistuje. Lukaš pisa: *W tej samej krajnje hladachu pastyrjo přez nóc swoje stadło.*¹³ To rěka, zo njeje móžne termin narodninow Christusa mjez nowembrom a februarom namakać, dokelž su wowčerjo w tutym času swoje stadła pod třěchu džerželi. Bě to doba deščow a zymneho počasa. Hody buchu hišće w 3. lěstotku 6. wulkeho rózka swjećene, hakle w lěće 336 jewi so přeni króć datum 25. hodownika. Na tutym dnju bu w pohanskim Romje swjedžen Sol Invictus woswjećeny (swjedžen zymskeho wobrota slónca). Kejžor Konstantin swjećeše pohanske naložki, a po zapřiznaću křesćanstwa přemjenowaše pohanski swjedžen na křesćanski swjedžen.

Málo dochovaných popisů předkřesťanských zvyků u Abrahama Frencla nebo Adolfa Černého. Pramenem několik níže uvedených kronikářů. Staré zvyky se měnily pouze postupně.

Wjele pohanskim naložkam napoľoži so w běhu lěstotkow nowy křesćanski zmysl. Bohužel njejsu tute pohanske naložki nihdže wopisane. Wšitko, štož namakamy we knihach, je zwjetša sada: *Bě to stary słowjanski naložk.* Dypk. Ewentualnje namakamy wopisy pola Abrahama Frencla abo Adolfa Černého, to rěka w džělach, kotřež buchu na kónc 17. lěstotka a w 19. lěstotku napi-

sane. Tute džěta pak njewopisachu naložki tehdyšeje zaštosće, ale jenož tehdyšeje přitomnosće.

Na zbožo eksistuja chroniki Thietmara, Saxa Grammaticusa, Ibrahima Ibn Jakuba a dalšich (Widukind, Helmold). Woni wopisowachu słowjanske ludy. Kopja so tam politiske informacije – tajke něšto kaž čušlenske informacije. Ale buchu tež pohanske wašnja wopisane. Při wopisanju hrodžiščow njemóžemy so na komparatistiku zložowac. Ale hdyž rěčimy wo wašnjach a naložkach, potom haj. Změny na tutym polu so jara pomaľku přewjeduju. Wone so ewentualnje modifikuja, abo načasnym wobstojnosćam přiměrja. Ženje pak njejsu so pohanske naložki zhubili. Bjez žórłow, njehodži so prajić, zo maja lužiscy Serbja samsne předkřesćanske wašnja kaž Polacy a Češa, ale njehodži so tež rjec, zo su woni svojich bohow hinak česćili, abo zo mějachu w běhu lěta druhe naložki.

Jasne je tež, zo njebuchu pohanske swjedženje hnydom z křesćanstwom wotprawjene. Njewěmy, kak doľho buchu wone hišće swjećene; do 11. lěstotka, 12., a snano 15.? Jenička móžnosć, tutu temu lěpje zapřimnyć, je přeslědženje klósterskich chronikow, abo chronikow budyskeho biskopstwa. Zawěšće eksistuja dokumenty z biskopskich synodow, kotřež nastupaja ludowe swjedženje.

Kóždy narod, wosebje tajki mały kaž Serbja, kotryž chce swoje žiwjenje rozšěrić, ma winowatosć we svojich zabawach, bjesadach a spektaklach naložki ze swojeje zaštosće wospjetowac (rekonstruowac) a dale hajić.

ŽÓRŁA CHRONISĆA

1. Kronika Thietmara, tłumaczenie (z tekstu łacińskiego), wstęp i przypisy M. Z. Jedlicki, Kraków 2002.

BIBLIOGRAFIJA

1. Nowy Testament, Ewangelia wg św. Łukasza 2:8.
2. Bogusławski W., Hórnik M., Historija Serbskeho Naroda, Budyšin 1884
3. Brankač J., Měšk F., K prašenju wo pohańskich kulturnych městnach Hornjeje Łužicy, w: ČMS 63 (1910), s. 48-68, 81-126; (1911), s. 3-21.
4. Knebel J., Na slědach swjatnicow Swarozica a Swjatowida, w: Protyka 1069, s. 86-90.
5. Kossak Z., Szatkowski Z., Słowjanska abatisa składnostnje wulkeho zběžka Poľobskich Słowjanow před tysac lětami, w: R 33 (1983) 6, s. 216-221.
6. Labuda G., Słowiańszczyzna Pierwotna, Warszawa 1954.
7. Waľda M., Waľpóra a meja. Naložki nalěca, Budyšin 1996.
8. Wićaz O., Podobizny serbskich přibohow, w: Łužica 41 (1926) 4, s. 31-32.
9. Wjerb M., Čornoboh – prastare mjeno – abo snadź wuplód romantiskeje doby?, w: Łužica 1926, s.3.
10. Wjerb M., Wo česćowanju zemrětych pola pohanskich Słowjanow, w: SN 95 (1936) 286.

*Autorka studuje w Opoli a byla na ročnı stáži w Lipsku.
Připravil Radek Čermák.*

10) pře brjodam, a hemorrhoidam/ krawnicy.

11) Saxo z přimjenom Grammatikus, [w:] J. Knebel, Na slědach swjatnicow Swarozica a Swjatowida, w: Protyka 1969, s. 88.

12) Čěsće a slowaksće – hody – blidowanje, hosćina; Boži hod – hľowny džěl wulkih cyrkwinskih swjedženjow;
w morawskich narěčach – hody – kermaša;
w slowakskich narěčach – hody – kaž w serbsćinje;
rusce – god – lěto, starorusce – godъ čas za spjelnjenje nadawkow;
serbisce – gód;
chorwatisce – god – róćnica, lětokruh;
slowjensce – gód – mjeniny, róćnica;
starosłowjansce – godъ – prawy čas;
prastowjansce – godъ – prawy čas; tón čas, kiž so hodži; forma pluralantum: swjeći so wjac hač jedyn dzeń.

13) Łk 2:8. „byli w tej kralinje pasterze w polu czuwajacy i trzymajacy nocne straze nad stadem swoim“.

ČESKO-LUŽICKÝ SEMINÁŘ (2)

SKUPINOVÁ IDENTITA KAŠUBŮ NA POČÁTKU 21. STOL.

Pokus o vstup do problematiky

Richard Vacula

Úvod

Dámy a pánové,

vstoupíme-li na internetové stránky Złotô Norda, dozvíme se hned v úvodní prezentaci, že *Kaszubi są, obok nielicznych Mazurów i dwumilionowej społeczności Ślązaków, jedną z trzech żyjących obecnie w Polsce mniejszościowych grup etnicznych o statusie autochtonicznym*.¹⁴ Stručná a zdánlivě jasná definice. Co si však představit pod oním neutrálním a mnohoznačným pojmem *etnická skupina*? Kým jsou vlastně Kašubové? (*jednotné číslo Kašuba – pozn. red.*) Jaký je jejich vztah k polskému národu a státu? A jak sami vnímají své regionální společenství? Jakým způsobem pečují o své tradice a co pro ně tyto tradice – včetně jazyka – znamenají?

Na tyto otázky se pokusíme alespoň v hrubých rysech odpovědět v našem příspěvku. Tento referát si ovšem neklade za cíl hluboký vhled do dané problematiky; tomu brání omezené časové možnosti a jistě i neúplné znalosti autora. Půjde především o základní nástin otázky kašubského regionálního či etnického povědomí spojený s úvodní informací o kašubském společensko-kulturním hnutí.

Hned v úvodu je také třeba předeslat, že obsah tohoto příspěvku vznikl na základě autorových znalostí kašubské otázky, získaných během jeho studia oboru *polonistika* na FF UK či během stáží v Polské republice. Jde však výhradně o poznatky zprostředkované četbou odborné literatury a nepodložené empirií (přestože autor doufá, že mu v budoucnu bude umožněno věnovat se výzkumu *kaszebizně* přímo v terénu). To, co zde uslyšíte, je tedy do značné míry teoretický konstrukt, podložený nicméně studiem prací odborníků z oblasti výzkumu Kašubů a kašubštiny.

Náš příspěvek bude rozdělen do dvou základních částí. První část, nazvaná pracovně Kašubové a jejich hnutí, představuje pokus o nastínění vývoje kašubského kulturního hnutí v procesu utváření se novodobé identity kašubského etnika s důrazem na situaci posledních 15 let. V části druhé, nazvané Kašubové a jejich kolektivní identita, se zaměříme na některé důležité atributy kašubské identity a na otázku kašubské autoidentifikace, abychom se v závěrečném shrnutí pokusili o vymezení současné kolektivní identity Kašubů.

I. Kašubové a jejich hnutí

a) Kořeny kašubského kulturně-společenského hnutí (19. stol. a jaro národů, období meziválečné, válečné a období Polské lidové republiky)

19. stol.

Ve shodě s úvodním citátem, můžeme konstatovat, že Kašubové jsou skutečně *autochtonní* menšinou. Jsou potomky západolechických kmenů, které podle některých badatelů osídlily území ležící u Baltského moře již od přelomu 4. a 5. století. V našem příspěvku se však nebudeme zabývat natolik vzdálenou historií.

Kořeny moderní kašubské identity a také kulturně-společenského hnutí je třeba hledat v 19. století. Období výstižně nazývané *jarem národů* představuje vznik evropských národů a národností v moderním slova smyslu, tzn. především na etnickém a jazykovém principu. S jakým potenciálem vstupují do této epochy Kašubové?

Počátek 19. stol. zastihuje Pomoří již téměř kompletně germanizované, jen s malým kašubským ostrůvkem na západě Gdaňského Pomoří a několika menšími lokalitami na Pomoří Słupském. Celé území tehdy spadalo do pruského záboru. Úředně bylo zprvu ještě povoleno hlásit se ke kašubské ná-

rodnosti a jazyku a užívat jej ve věcech veřejných, protože tím byl oslaben živel polský. Jazyk a katolická víra byly tehdy v podstatě jedinými faktory udržení kašubského povědomí. Od poloviny století však vstupuje v platnost zákaz kašubského jazyka ve veřejném životě, byly zároveň zrušeny kašubské mše.

V době nejtěžšího útlaku jazyka se však rodí kašubské obrozenecké hnutí, představující základ budování novodobé identity. Podobně jako i u jiných novodobých národů bylo v podstatě dílem úzké skupiny intelektuálů, lze dokonce říci, že u jeho zrodu stál jediný člověk: Florian Ceynowa.

Hovoříme-li však o kašubském „obrození“ a rozvoji kolektivní identity, je třeba konstatovat, že – jak píše např. Gerard Labuda¹⁵ – Kašubové až na výjimky od počátku *włączali swój program odrodzenia narodowego do programu niepodległościowego narodu polskiego*,¹⁶ protože – řečeno pro změnu slovy Brunona Synaka¹⁷ *nie byli wystarczająco silni ani też nie mieli dostatecznie rozbudzonej potrzeby, by rozbudować swą wspólnotę etniczną i kulturową do rangi autonomii politycznej i narodowej*¹⁸.

hnutí 19./20. st.

Zmiňovaný Florian Ceynowa (1817–1881), lékař a lékárník byl zapáleným propagátorem kašubského jazyka a kultury, lze říci, že položil základy novodobého kulturního, jazykového a regionálně-etnického povědomí Kašubů. Lze jej také považovat za zakladatele kašubské literatury a mezi jeho zásluhy je třeba započítat první pokus o malou učebnici kašubštiny (*Xiążeczka do Kaszëbów*) jakož i založení prvního kašubského časopisu (*Skôrb kaszëbskostovjnskjé mówé*).

Na činnost Floriana Ceynowy bezprostředně navazoval např. Hieronim Derdowski (1852–1902), autor kašubské hymny a nejpobulárnějšího kašubského románu *O Panu Czôrliniscim co do Pucka po secë jachôł*.

O něco později vzniká tzv. hnutí *mladokašubské*. V souvislosti s ním je třeba zmínit alespoň osobnost Aleksandra Majkowského (1876–1938), lékaře, literáta a politika, zakladatele nejdůležitějšího kašubského časopisu *Gryf* a autora prvníh *Dějín Kašubská* jakož i patrně nejlepšího literárního díla napsaného kašubsky *Żëcë i przig dë Rémôsa*.

Roku 1929 vzniká jiné hnutí, *Regionální sdružení Kašubů* (*Zrzeszenie regionalne Kaszubów*) s časopisem *Zrzesz Kaszëbskô*. Mezi jeho vůdčí osobnosti náleželi Aleksander Labuda či Jan Trepczyk. A. Labuda (1902–1981), autor prvního *Kašubského slovníku* a *Zásad kašubského pravopisu*, patřil k těm nejradiálnějšíh zastáncům kašubské identity. Hlásal národní a jazykovou nezávislost, čímž si však získal mnohé nepřátele nejen mezi Poláky, ale také mezi samými Kašuby.

období meziválečné

Činnost tohoto hnutí spadá již do období obnoveného polského státu, který přinesl lepší podmínky pro rozvíjení regio-

14) „Kašubové jsou, vedle nečetných Mazurů a dvumilionového společenství Slezanů, jednou ze tří menšinových etnických skupin s autochtonním statutem žijících v současnosti v Polsku“

15) Labuda, Gerard: *Kaszubi i ich dzieje*. Gdaňsk: Oficyna Czëc, 1996.

16) zapojovali svůj program národního obrození do programu boje za nezávislost polského národa

17) Synak, Brunon: *Kaszubská tożsamość, ciągłość i zmiana*. Gdaňsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1998

18) nebyli dostatečně silní a také neměli dostatečně konstituovanou potřebu povznést své etnické a kulturní společenství na úroveň politické a národní autonomie

nální kultury. Ani on však nebyl nakloněn myšlence odlišné kašubské identity. V období takzvané „sanace“ byli Kašubové dokonce propouštěni z úřadů státní správy.

V rámci krátké digrese je třeba konstatovat, že s obavami z národnostně-politické emancipace Kašubů do značné míry souvisí i fakt, že kašubština nebyla polskými jazykovědci považována za samostatný jazyk, ale pouze za velmi specifický dialekt polštiny (toto pojetí v podstatě přetrvává až do 90. let 20. století). Přesto však řada z nich uznává, že při takovémto přístupu je třeba polská nářečí rozdělit do dvou hlavních skupin, přičemž jedna bude tvořena kašubštinou a druhá všemi ostatními polskými dialekty.

2. světová válka a PRL

Tvrdou ránu zasadila Kašubům 2. světová válka i období bezprostředně po ní. Když Němci připojili Pomoří k Říši, bylo spolu s mnoha Poláky zastřeleno také 15 000 Kašubů – většinou příslušníků inteligence, učitelů a kněží. Mnoho dalších se dostalo do koncentračního tábora Stutthof.

Podobný osud čekal Kašuby na konci války z rukou Sovětů, kteří je považovali za „Germánce“. Během prvních tří poválečných let byli z Pomoří vysídleni všichni Němci a s nimi množství částečně germanizovaných Kašubů (včetně Kašubů Nadlebských – Slovinců; viz dále). Procento kašubských obyvatel se dále snížilo po засídlení Pomoří repatrianty z tzv. východních Kresů.

Lze ovšem mluvit o štěstí, že Kašuby nepotkal osud jiných menšin (zejména Ukrajinců a Lemků), rozprášených po celém území Polska v rámci nechvalně proslulé asimilační akce *Wisła*. Kašubské osídlení si zachovalo svůj kompaktní charakter na původním území, což přispělo k zachování jazyka i kultury.

Přestože situace veškerých menšin nebyla v období totalitní Polské lidové republiky snadná, v období tzv. „oblevy“ v roce 1956 se podařilo zaregistrovat *Kašubské sdružení (Zrzeszenie kaszubskie)*, kulturní organizaci, která pod názvem *Kašubsko-pomořské sdružení (Zrzeszenie kaszubsko-pomorskie, od roku 1964)* funguje dodnes. Jak uvádí B. Synak¹⁹, Sdružení *przejęło (...) na siebie rolę głównego reprezentanta interesów kaszubskich oraz ideologa ruchu kaszubsko-pomorskiego*.²⁰

b) Současnost kašubského kulturního a spolkového života (90. léta 20. století a počátek 21. století)

Příznivější podmínky pro regionální hnutí vznikly ovšem teprve po roce 1989. Hned po prvních svobodných volbách byla vytvořena *Sejmová komise pro otázky národnostních a etnických menšin* a také *Úřad pro otázky národnostních menšin* při Ministerstvu kultury. Zákonné normy i mezistátní dohody dnes zaručují menšinám mnohá práva a jejich ochrana je garantována ústavou²¹. V souvislosti s tím je také zaručeno, že veřejné školy umožní menšinám výuku jejich jazyka, dějin a kultury.

Tyto podmínky vedly ke značnému oživení kulturně-společenského života Kašubů v 90. letech minulého století. Hlavní organizací zůstává *Kašubsko-pomořské sdružení* se sídlem v Gdaňsku a základnou čítající 6000 členů. Z jeho iniciativy bylo r. 1991 založeno státní *Kašubské všeobecné lyceum (Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące)* v Brusech a r. 1996 *Kašubský institut (Instytut Kaszubski)*, jako místo spolupráce odborníků z různých oblastí vědy. Vznikla však řada dalších organizací, jako *Turistické sdružení Kašub. Západokašubské muzeum* v Bytowě, *Muzeum středního Pomoří* ve Šlupsku atd. Sluší se připomenout také emigrantský *Svaz Kašubů v Americe*.

V tomto období se mění i vztah polské veřejnosti – odborné i laické – ke kašubské otázce. Nová generace již vesměs neživí antagonismus přetrvávající z doby 2. světové války, naopak vnímá kašubský regionalismus pozitivně a zejména revalorizuje kašubštinu. Ta již nebývá ani polskými vědci považována za nářečí ale za plnoprávný jazyk. Jak uvidíme dále, kašubština se postupně prosazuje do různých sfér každodenního života.

Pokusme se nyní blíže rozebrat otázku kašubské identity.

II. Kašubové a jejich kolektivní identita

a) Některé důležité atributy kašubské identity

Regionální či etnická identita má různé atributy, kterými je udržována a ožívována. Jejich škála může být poměrně široká, mezi nejčastějšími lze uvést společný (etnický) jazyk, společnou historii, kulturu či etnické teritorium. Přitom, jak uvádí Leoš Šatava²², není nutná reálná existence těchto prvků, stačí, pokud je dané společenství považuje za své „etnické“. Na základě žádného z těchto atributů však nelze apriorně usuzovat na stupeň etnicity dané skupiny. Zejména v poslední době se badatelé kloní k názoru, že nejdůležitější je subjektivní vědomí vlastní kolektivní identity, jehož nositeli jsou členové daného společenství.

etnonymum

Jedním z prvků kolektivní etnické či regionální identity je etnonymum, tj. název kterým daná skupina označuje sama sebe a kterým bývá označována zvenčí. Pokusme se zde tedy velmi stručně a s jistotou měrou zjednodušení nastínit historii a rozsah etnonyma *Kašubové* a toponyma *Kašuby* a zmínit se i o jiných názvech, které se této skupiny a oblasti dotýkají.

Název *Kašuby* je poprvé doložen v pol. 13. stol. na knížecí pečeti vládců Západního Pomoří Barnima I. Ten užil titul *Dux Slavorum et Cassubie (Kníže Slovanů a Kašub)*. Není však zřejmé, zda šlo nejprve o název čistě geografický, od kterého bylo odvozeno etnonymum, či naopak. Nelze ani určit jeho prvotní rozsah, tedy zda šlo o označení celého Pomoří (resp. jeho obyvatel) nebo pouze o název konkrétního území a lokální skupiny.

V nejstarších pramenech je vůbec nakládáno s názvy těchto území a zejména pak jejich obyvatel velice volně. Záleží také na tom, jakého původu jsou studované zdroje. Často se tak setkáváme s označením *Vendové*, kterým byli označováni Slované usídlení ve střední Evropě a které bylo užíváno především v německých zemích.

S tímto názvem se setkáme i v souvislosti s obyvateli Pomoří. Zdá se však, že jeho význam byl širší, zatímco název *Kašubové* označoval již od 13. stol. slovanské obyvatelstvo Západního Pomoří a částečně také Pomoří Zaoderského, tj. některých oblastí Meklenburska. Z toho důvodu mnohé evropské královské a knížecí rody užívaly titul *Knížete kašubského a vendského*. Dánská královna dodnes používá mj. titul *Kněžna Vendů a Kašubů*. V podobném rozsahu jako označení *Kašubové* býval občas užíván také název *Veléti*.

Zajímavé je, že knížata Gdaňského Pomoří titulu *knížata kašubských* neuzívala a Kašuby nazývala obyvatelé území západně od Gdaňsku, v oblasti Šlupska a Slawna. Tento fakt podporuje teorii, že etnonymum *Kašubové* se nevztahovalo na obyvatelstvo celého Pomoří.

Samo označení *Pomoří* (*Pomořany, Pomerania, Pomerania*) / *Pomořané* přišlo patrně „zvenčí“ a pravděpodobně označovalo především geografické či politické území. Proto např. Gerard Labuda používá název *Pomoří/Pomořané* jako označení geograficko-politické a naproti tomu název *Kašuby/Kašubové* jako označení geograficko-etnické.

Dnes rozumíme označením *Pomoří* celý pás polských území u Baltského moře a *Pomořany* nazýváme veškeré jejich obyvatelstvo (včetně vysídlenců z tzv. východních Kresů). Naproti tomu název *Kašuby* se vztahuje k poměrně malému

19) Synak, B., 1998

20) na sebe vzalo roli hlavního představitele kašubských zájmů a ideologa kašubsko-pomořského hnutí

21) V čl. 35 Ústavy Polské republiky ze 2. 4. 1997 se píše: 1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. 2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

22) ŠATAVA, Leoš: Jazyk a identita etnických menšin - Možnosti zachování a revalorizace. Praha: Cargo, 2001. ŠATAVA, Leoš: K problematice atributů etnické identity a územní příslušnosti. In: Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica, Studia ethnographica VI. Praha: Universita Karlova, 1990.

území na Gdaňském Pomoří, do značné míry dosud osídlenému autochtonní skupinou *Kašubů*.

Připomeňme zde ještě etnonymum (*Pomořští*) *Slovinci*. Jde o ne zcela šťastně užitý název, který rozšířil ruský etnograf Aleksander Hilferding. Týká se specifické etnické skupiny, žijící až do konce 2. světové války na baltském pobřeží v okolí jezer Łebsko a Gardno. Tato skupina byla blízce příbuzná s gdaňskými Kašuby, proto bývá také užíván název Nadlebských Kašubů. V poválečném období byli však již všichni její příslušníci částečně germanizováni a to byl i důvod pro jejich vysídlování.

etnické území

Jak bylo řečeno, pouze malá část Pomoří bývá dnes označována termínem Kašuby. Její vymezení ovšem kolísá v závislosti na přihlídnutí k hledisku historickému, jazykovému aj. Zhruba lze říci, že dnešní Kašuby se rozkládají v západní části Gdaňského Pomoří a jsou ohraničeny ze severu Baltským mořem, na východě zátokou Puckou a Gdaňskou, střední a jižní Kašuby jsou tvořeny tzv. Kašubským pojezeřím či Kašubským Švýcarskem, které dosahuje až k Tucholským Borům.

Po administrativní reformě z r. 1999 se celé území Kašub dostalo do správy Pomořského vojevodství. I proto se ozývají hlasy, volající po změně názvu na vojevodství Kašubsko-pomořské

Z největších měst na tomto území lze pět nazvat kašubskými, protože naprostá většina jejich obyvatel se považuje za Kašuby. Jsou to Kartuzy, Żukowo, Puck, Władysławowo a Jastarnia. V dalších čtyřech žije 50 % Kašubů – w Kościerzyně, Rumie, Redě i Wejherowu. Zbytek kašubských obyvatel žije především na vsi. Mimo kašubskou jazykovou a etnickou hranici leží také Trojměstí, tj. Sopot, Gdyně a Gdaňsk, kde výrazný příliv polských kolonizátorů zatlačil kašubské obyvatelstvo do menšiny. Přesto bývají tato města z historického pohledu považována za kašubská a Gdaňsk hraje roli kašubského metropole, respektive kulturního centra a sídla nejdůležitějších kašubských institucí.

jazyk

Kašubština bezesporu patří k hlavním činitelům uchování a rozvoje kašubské identity. Hrála rozhodující roli v počátcích regionálně-etnického obrození a dodnes představuje pro většinu přesvědčených Kašubů lidové řečeno „rodinné stříbro“.

Nesmírně důležitý je ovšem fakt, že se kašubštině v 90. letech 20. století dostalo uznání a záruk jakožto regionálnímu jazyku. Jazyk se vyučuje v několika základních školách a ve dvou školách středních, lektorát kašubštiny a také letní jazyková škola je organizována *Gdaňskou univerzitou*, kde byla dokonce otevřena specializace kašubistika. Existují i kurzy pro učitele-regionalisty, činnost vyvíjí také *Kašubská lidová univerzita (Kaszubski Uniwersytet Ludowy)* ve Wieszyci. Byly vydány učebnice kašubštiny s homologací Ministerstva školství a také kašubský slabikář.

Významný pro udržení a šíření jazyka je bezesporu také fakt, že kašubština vstoupila do sdělovacích prostředků. Kašubská sdružení vydávají mj. měsíčník *Pomerania* či týdeník *Norda*, byl zřízen internetový katalog *Kaszuby*. Vysílání v kašubštině lze vyslechnout na Polském rozhlase Gdaňsk (pořad *Na bôtach ě w borach* a *Małe ojczyzny*) či v Polské televizi (pořad *Rodnô zemia*, jazykový kurs *Gôdômë po kaszëbskø a Magazyn kociewski*).

Kašubština byla také zavedena v několika kostelech jako (občasný) liturgický jazyk. Některé obce se dokonce rozhodly umístit na veřejná prostranství dvojjazyčné polsko-kašubské nápisy.

folklor a tradice

Duchovní i materiální kultura představuje další z důležitých charakteristik etnické skupiny a další z faktorů důležitých pro kolektivní identitu. Obecně ovšem musíme konstatovat, že je poměrně obtížné definovat specificky kašubský folklor a tradice, protože udržované zvyky mají většinou širší územní rozsah v rámci Pomoří a týkají se tedy i sousedních polských sku-

pin. I přesto však hrají velkou roli ve vědomí skupinové příslušnosti Kašubů.

Patří sem zvyky svázané se svátky během roku, z nichž nejoriginálnější je zřejmě zvyk stínání káněte na sv. Jana, dále některé speciality kulinářské, některé typické hudební nástroje, ale také zaměstnání, která jsou považována za charakteristicky kašubská, tj. především rybolov. Velkou tradicí má také výroba krajek, košíkářství, výroba jantarových šperků a keramika.

Patrně nejslavnějším kašubským zvykem je ale užívání šňupacího tabáku. To je zde hluboce zakořeněno, dle různých výzkumů ho šňupe celých 100 000 obyvatel Kašub! Užívání tabáku tvoří někde dokonce součást mše, šňupe nejprve kněz a po něm opakují rituál všichni muži. V době, kdy v Polsku platil zákaz výroby a prodeje šňupacího tabáku, začali Kašubové veřejně protestovat a obnovili jeho domácí výrobu.

S oblastí tradic je úzce svázan také autostereotyp a stereotyp, tzn. charakteristické vlastnosti připisované dané etnické skupině jednak jejími vlastními příslušníky a jednak lidmi „zvenku“. Obecně bývá Kašubům připisována pracovitost a dbalost o pořádek, dále šetrnost a důvtipnost. Typický je také hluboký vztah k rodné zemi. Kašubové jsou považováni za velmi klidné povahy a je pravda, že si jen zřídka stěžují a málokdy vystupují ve veřejných protestech – jednou z výjimek je zmiňované bránění zvyku šňupání...

b) Kašubská identita na prahu 21. století

Jak bylo řečeno výše, atributů regionální či etnické identity může být poměrně velké množství. Mohli bychom v neposlední řadě zmínit kašubský znak, kterým je heraldický gryf (pták Noh) a který svými kořeny sahá až k vládnoucí pomořanské dynastii Gryfitů.

Bylo však již také řečeno, že o tom, do jaké míry je konstituována kolektivní identita a jak autonomní z hlediska národnostního je daná etnická skupina, rozhoduje především povědomí jejich obyvatel. Jaká je tedy úroveň etnicity Kašubů, co lze říci o jejich autoidentifikaci?

kašubský regionalismus

Zopakujme, že Kašubové jsou jednou z nejvýraznějších autochtonních regionálních skupin na území Polska, která se může odvolávat ke svému specifickému jazyku i státnosti (mám zde na mysli historicky konstituovaný a alespoň po určitou dobu fakticky nezávislý státní útvar Pomoří). Hovořili jsme zde o silném vztahu k rodné zemi jako o jedné z charakteristik kašubské regionální skupiny a také bohatý kulturní a spolkový život svědčí o tom, že kontinuita určité kolektivní identity je zde velmi živá.

Na druhou stranu jsme však zmiňovali fakt, že Kašubové až na výjimky od počátku chápali své obrození jako součást procesu emancipace polského národa. I dnes jsou jejich snahy a požadavky poněkud zatlačovány mimo pozornost polské veřejnosti „hlasitějšími“ regionálními skupinami, zejména Slezany. O tom svědčí i namátkový průzkum, který jsem uskutečnil mezi mladou generací obyvatel některých čistě polských regionů. Ti zpravidla vnímají Kašuby i jejich regionální specifika pozitivně a v žádném případě je nepovažují za fanatické regionalisty, nacionalisty, tím méně separatisty.

Skutečně, veškeré snahy kašubských hnutí a spolků šly zpravidla cestou kulturní a jazykové obrody a nesměřovaly k formulaci otevřeně emancipačních či autonomistických cílů. Až na výjimky – viz zmiňovaný Aleksander Labuda – také radikální myšlenky nenacházejí na Kašubách živnou půdu. Přesto však udržení kašubských tradic považuje velká část obyvatel za důležité. Kašubštinu podle různých výzkumů ovládá zhruba 300 000 obyvatel tohoto území, kašubskou identitu má však podle některých odhadů až půl milionu osob.

dvojitá identita

Brunon Synak, již dříve citovaný sociolog a předseda Kašubsko-pomořského spolku, v návaznosti na jiné badatele konstatuje u velké části autochtonních obyvatel Kašubska jakousi *dvojitou identitu*. Jednak se ztotožňují se svou regionální skupinou a s kašubskou zemí, jednak též s polským národem

a Polskem. V rovině etnicity se tedy do značné míry prolíná vědomí příslušnosti k „malé“ a „velké“ vlasti.

Takové pojetí kolektivní identity je především důsledkem nastíněného dějinného vývoje, během kterého se pomořský stát stal na dlouhou dobu součástí Polska. Sbližování slovan-ských obyvatel, usnadněné blízkostí jazykovou i kulturní, bylo navíc posíleno postupující germanizací. A připomeňme, že v době konstituování novodobých národů byli Kašubové příliš málo početní a kulturně slabí na to, aby dokázali završit svou etnogenezi. 20. století s sebou přineslo ne-li přímo potlačovací regionalismů, tedy alespoň jejich útlum.

Dovolím si zde krátkou odbočku: V evropském kontextu je situace Kašubů srovnatelná s dalšími regionálně-etnickými skupinami, jejichž etnogeneze nebyla dovršena a které žijí v silných centralizovaných státech. Modelovým příkladem mohou být etničtí Provencálci, na které lze plně aplikovat Synakův termín dvojí identity. Ve většině případů totiž jejich vědomí kolektivní identity sestává z pocitu příslušnosti k regionální skupině a kraji Provence na straně jedné a příslušnosti k francouzskému národu a Francii na straně druhé.

Vrátme se však ke kašubské otázce a pokusme se shrnout, co vyplývá z výše řečeného.

Závěr

Lze říci, že Kašubové jsou výraznou regionálně-kulturní autotochtonní skupinou, jejíž specifika vyplývají z její historie a jsou udržována zachováváním tradičních hodnot. Jde však o společenství, které dosud nerealizovalo potřebu své národnostní autoidentifikace.

Etnicita i v širším slova smyslu kolektivní identity je kategorií proměnnou v čase. V současné době jsme na Kašubách svědky jejího prudkého vývoje, je však těžké odhadnout, kudy se bude dále ubírat.

My, pozorovatelé „zvenčí“, můžeme tento proces pouze zaznamenávat, případně umožnit Kašubům, aby jejich věc vstoupila v obecné povědomí – jak se o to snaží i naše dnešní konference. Budoucnost „kaszebizně“ však leží pouze v rukou, resp. spíše v srdcích a ústech samotných Kašubů.

Děkuji Vám za pozornost.

Výběr z bibliografie:

- BOLDUAN: *Nowy bedeker kaszubski*. Gdańsk: Polnord – wydawnictwo Oskar, 1997.
- LABUDA, Gerard: *Kaszubi i ich dzieje*. Gdańsk: Oficyna Czeć, 1996. *Language and Nation (Material from a symposium edited by Władysław MIODUNKA)*. Warszawa/Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe (Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego DCCCX, Prace polonijne, zeszyt 11), 1987.
- LOZOWIUK, Petr: *K problematice „etnické indifferencie“*. In: Český lid, č. 84/1997. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1997.
- OLBRACHT-PRODZYŃSKI, Cezary: *Kaszubi, Serbołużyczanie, Łemkowie. Próba porównania etnicznych grup regionalnych*. In: Między Odrą i Dnieprem – wyznania i narody, pod redakcją Tadeusza Stegnera. Gdańsk: Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego, 1997.
- OLBRACHT-PRONDZYŃSKI, Cezary: *Kaszubi w świetle badań socjologicznych*. In: *Badania kaszuboznawcze w XX wieku*. Gdańsk: Instytut Kaszubski, 2001.
- SALZMANN, Zdeněk: *Jazyk, kultura a společnost (Český lid – supplement, 83/1996)*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1997.
- SYNAK, Brunon: *Kaszubska tożsamość, ciągłość i zmiana*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1998.
- ŠATAVA, Leoš: *Jazyk a identita etnických menšin – Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Cargo, 2001.
- ŠATAVA, Leoš: *K problematice atributů etnické identity a územní příslušnosti*. In: *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica, Studia ethnographica VI*. Praha: Universita Karlova, 1990.
- ŠATAVA, Leoš: *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha: Ivo Železný, 1994.
- TOMASZEWSKI, Jerzy: *Mniejszości narodowe w Polsce w XX wieku*. Warszawa: Editions Spotkania, 1991.

Vybrané internetové strany:

Kaszëbskô wëdowiédnô starna (*Kašubská informační strana*): www.kaszubia.com, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie (*Kašubsko-pomořské sdružení*): www.kaszubi.pl, Instytut Kaszubski (*Kašubský institut*): www.institut-kaszubski.webpark.pl, Kaszëbskô czëtnica (*Kašubská čítanka*): www.czetnica.kaszubia.com, Uniwersytet Gdański (*Gdaňská univerzita*): www.univ.gda.pl/pl, Związek Kaszubów w Ameryce (*Svaz Kašubů v Americe*): www.ka-na.org

NOVINY

Z KAŠUBSKA

V sobotu 18. prosince byl zahájen zkušební provoz Rádia Kaszëbë. Toto nové kašubské médium vysílá ze studia ve Velké Vsi/Wiôldzi Wsë (Władysławowo) a v současné době svým signálem pokrývá většinu puckého, wejrowského a sever kartuzského okresu na frekvenci 98,9 FM a 92,3 FM. Podle dohody s Oblastní radou radiokomunikací a televize musí být aspoň deset procent programu v kašubském jazyce, v čemž může být zahrnuta i hudba. V nedaleké budoucnosti by však rádio chtělo dosáhnout až poloviny programu v kašubštině. Podle Tomasze Żurocha-Piechowského, šéfa informačního oddělení rádia, si klade Rádio Kaszëbë za úkol přibližovat svých posluchačům dějiny, současné problémy i radosti Kašubů a ostatních obyvatel regionu. Již jsou přichystány lekce kašubštiny, rozhovory o literatuře a jazyce, ale i hospodářská témata. Pravidelné vysílání má být zapo-

čato, až bude rádiu přiděleno číslo koncese.

(*Dziennik Bałtycki, 24. 12.) vlak*

Z CIZINY

Již pošesté se v hornoslezském Opolí konaly **Serbske dny**. Tentokrát již byl organizátorem nový spolek Pro Lusatia, který vznikl osamostatněním opolské pobočky Polsko-lužického spolku a jako takový byl v březnu 2005 přijat do Domowiny. Dny se konaly 18. a 19. listopadu 2004 v obvyklém sledu s hlavním tématem česko-lužických styků. Pilotní přednášku o vztazích Čechů a Lužických Srbů v letech 1914–45 proslovil Timo Meškank. Na vědeckém sympoziu přednášeli Mieczysław Balowski, Richard Bígl, Petr Kaleta, Timo Meškank, Piotr Pałys. Do třetice Timo Meškank četl ze svých básní a zároveň byly představeny překlady do češtiny a polštiny. Serbske dny nejsou záležitostí úzké elity, pilotní přednášku navštívilo na 150 posluchačů. **řč**

literární příloha

Erotika v Lužici

Stejně jako je pro češtinu bohatstvím, když školou povinné děti užívají slova jako *vole* či *pohoda* a ne třeba *cool*, a pražští zločinci obohatili český jazyk svým argotem slovy jako je *štára* či *chlupatý*, jak podivně pak znějí politická sousloví typu *petrifikace voleb* či *humanitární bombardování*. Jak potom naložit s jedním

z lužickosrbských drbů (serbske blady), že *každý Srb mluví v posteli německy*? V posledním čase se objevují náznaky erotické literatury, jejímiž autory jsou Lubina Hajduk-Veljkovičowa, Madleňka Šoľćic a Andreja Wałdźic. (Dvě překladové ukázky se objevily také v almanachu Wuhladko, jeden anonymní, druhý přeložila Róża Domaścyna.) Jde o velkou výzvu a pole neorané.

Výrazivo je sporé. Loni jsem se setkal s jedním Srbem, se kterým jsme dali řeč na téma srbského v citové sféře a on se svěřil, že je velmi zamilovaný a nedovede si představit, že by své vyznání nevyslovil lužickosrbsky. Vzhledem k tomu, jak málo je z erotické literatury publikováno, zveřejňujeme tento malý příspěvek, který byl napsán jako ona *služba jazyku*. Nebo je to jen provokace? Nebo morální apel na pohříchu zhýralou mládež? Povídka se tak trochu veze na jedné z vln evropské tvorby. I když jde o mísení

žánrů, připomenu film Pornografický vztah, kde ovšem pochopitelně nejde o pornografii. Extrémnějšími zástupci jsou díla jako *Intimita* či *Pianistka* nobelistky Elfriede Jelinekové. To už je ale dost i na svobodomyšlnou evropskou kulturu, třebaže vyvržená sexualita není samoučelná. Vystačíme si s označením *duševní pornografie*, který si propůjčují od jedné filoložky. Povídka není vhodná pro děti.

Radek Čermák

ŠOKOWANE NADRA

Wot Joanny Krajewejske
Inspirowane wot Lubiny Hajduk-Veljkovićoweje a Franciski Korjenkec

Skónčnje nalěčo! To sej Lilly mysleše, hdyž sedžeše z tołstej knihu w parku. Lilly je 21-lětna studentka stawiznow a iršćiny. Je jara wjesoła a optimistiska holca, wupada kusk hippie, ale to hłownje dla jeje kulowatych nawočow a la John Lennon, włosy ma najhuscšo do dweju wopuškow splečene, k tomu nosy dothe pisane suknje. Prajmy raz – wona je hippie.

„Guess who?“ – wuslyša nadobo prašenje a na swojimaj wóčkomaj začuwaše čoptej ruce.

„Hmm, wočakáće wokomik... Wonja a přima so kaž wěsty jara šikwany hólca, do kotrehož sym smjerč zalubowana, a tón rěka Jan.“

Loni bě Lilly Jana zetkała. Wona běše na narodninskej party pola swojeje přečelki byla. Wonaj běštaj cytu noc rejowaloj, bachtałoj, so smjałoj a so skónčnje samo košiłoj.

„Što da tu činiš, Jano!?“

„Sym će z wokna widzał. Je tajke rjane wjedro, sym sej myslil, wo móžemoj džensa hišće k hatej jěć!“

„Jenož mój dwaj?“

„Haj!“ – wotmołwi Jan, a při tym košeše Lillyjinu šiju.

Lilly a Jan měještaj swoje woblubowane městno, hdžež sej husto w lécu dojdžeštaj. Tam běše lěs, luka, małki haćik, a k tomu čišina. Raj za ludži z města. Ptački fifolachu, čoply wětrik duješe.

Lilly wotpočowaše na přikrywje, na sebi měješe jenož bikini a čopke pruhi slónca padachu na jeje čěto. Cuni wětrik piješe z njeje kapki potu a dótkaše so jara ľahodnje jeje somočaneje kože. Jan hladaše na Lilly, a widžeše, zo ľeže małki bruk mjez jeje nadromaj. Spytaše ľahodnje z wjerškoma porstow zwěrjatko wzać, ale wone so runje na poče wobsuny.

>> Zbožowny bruk<< mysleše Jan, a při tym šusknj jemu myslička do hłowy, kak přijomnje by bylo, nětko tutej nadržje wokošić. Jan přiľišić so pomałku k Lilly a rozwjaza nadrowc. Wona hižo njespaše, ale nochcyše Janowe rozbudjenje myllic.

Wot pupka, pomałku horje, wokoši Jan kóždy centimeter jeje čěta. Začuwaše hižo, zo jeho muski staw stwjerdnj. Ručez majkaše Lillyjine nadra, ma lóšt na nju. Ale wědžeše tež, zo ma Lilly rady, hdyž sej wón najprjedy kusk z njeje „hraje“.

Jan zesleče Lilly pomałku cholowěki, bližo so z košacymi kročalkami jeje žórtu. Rozdželi z palcomaj jeje hańbowej faldže a najprjedy lizaše a košeše z jazykom a potom z cyłej hubu jeje łoskotačku a jeje hłubinu. Lilly zaskiwli číše a zanuri swojej ruce do jeho poňnych włosow. Jan pytny hižo, zo by Lilly jeho rady přijimala.

Pomałku, ale wěsće suwaše so do jeje wložneho klina. Lilly woćini wočce a pohlada z šibałym posměwkom na rjane mjezwočo swojeho hólca.

– „Jara će lubuju, Jano!“ To prajo, přewostaji so jemu dospoňje. Jeju horcej čěle počnjetej so rytmisce přibližowac a wotstorkowac. Jeje nochce zaklójso do jeho wot slónca bruneho chribjeta. W tutym wokomiku kusnje Jan ju luboznje do šije a wona wozbožena zakřiči. Bjez toho, zo by so wot jeje čěta džělił, so wón ľahodnje z kóždym milimetrom jeje mjehkeje kože zjednoči. Lilly začuwa jeho horcy a spěšny dych najprjedy na swojej hrudzi a potom při wuchu. Po chwili padnje pódla njeje na mjehki přestřjenc zelenych trawičkow a zatłóči bruka, kiž je wšitko wobkedžbowal.

Ležeštaj tak dlěje hač běrtlk hodžiny. Lilly pomałku stany a džěše so kupac, běše přepočena, a čuješe w sebi symj z Janoweho wuplawy.

Njedawa ničo ľepše hač kupanje w haće po přepławjacym wjeršku.

„Ja tež du!!!!“ – Jan zawoła.

Jako so Lilly nawróci, ležeše Jan zaso na přikrywje. >>Zawěsće drěma<<, mysleše Lilly. Wona lehny so pódla njeho a započa jeho hrudž a ruce majkač, přińdže ľahodnje k pupkej a dale dele po bjedru k noze. Wobkedžbowaše, kak so jeho čilak kusk hiba, a to přeco woznamjenješe, zo njeje Jan jeje dalšim lubosćinskim žorčikowanjam wotchileny.

„Sym na Tebe čaka!“ – praješe Jan.

„Woprawdže? A nětko sym tu, što móžu za knjeza činić?“

Jan mjelčeše, lehny so jenož na chribjet, a Lilly wza jeho čilak do ruki a započa jón něžnje masač, njezabywajo tež na muda. Jan započa wótršo dychac, štož wuskutkowa, zo bě Lilly runje tak rozbudžena kaž jeje lubowanj. Wona započa jeho cympl cyač. Po chwili sydny so z rozprětimaj nohomaj na Jana a jeho penis běše zaso w njeje. Wón majkaše čučiwyje jeje nadržje. Najprjedy hibaštaj so jara pomałku, lóšt-nje začuwajo swojej čěle. Jeju rozplomjenjenej čěle eksploděrowaštej w lubosćinskim znošowanju.

Wobaj sej mučnaj, ale zbožownaj, wusnyštaj. Chłódnj wětrik jeju nahej čěle z hłubokeho spara wubudzi. Směrki hižo padachu. Wonaj wšitko spakowajaštaj, zadžeržo so při tym kaž džěsći: směještaj so, běhaštaj wočko, honještaj so.

Dojěducy do města, wobaj mjelčeštaj. Jeju zbožo wosta daloko w čišinje přirody nad hatom. Jan a Lilly wědžeštaj derje, zo přińdu tajke wulkotne chwile, hdyž móžeta hromadže być, zředka. Jan měješe žonu, Lilly manželskeho. Jeju žiwjeni běštej zbožownej, ale přeco něšto falowaše. Wobaj mysleštaj, zo běštaj tutón falowacy element pola teho druhého namakaloj. Jimaj dosahaše, wšitko činić, zo byštaj so zaso zetkač a so w lubosćinskich nazhonjenja zhubić móhloj.

Česko-lužický věstník

Vychází ročně v deseti číslech a jednom dvojčísle v nákladu 400 výtisků. • Cena jednotlivého čísla 20,- Kč. • Vydává Společnost přátel Lužice/Towaršnosť přečelow Serbow/Towarišnosť pšijašelow Serbow. • www.Luzice.cz • Vedoucí redaktor: Radek Čermák, Malkovského 596, Praha 18-Letiňany, CZ - 199 00, tel. +420 721 706 715, el. adresa Radek.Cermak@email.cz • Zástupce: Vladislav Knoll, tel. 723 922 550, el. adresa Vladislav.Knoll@centrum.cz • Redaktoři: Ondřej Doležal, Josef Šaur, Kinga Kijec -

• Sítový redaktor a pokladník: ing. Miloš Malec, Milos.Malec@seznam.cz • Předplatné na rok 2004: ČR 200,- Kč, zahraniční 350,- Kč (12 €), členské příspěvky 300,- Kč, pro sociálně slabé možnost požádat o snížení. • Jak si nás předplatit? • Spojte se s firmou A. L. L., která Vám složenku k úhradě předplatného zašle s nejbližším číslem časopisu.

• Pište: A. L. L. Production s. r. o., Poděbradská 24, Praha 9-Vyšochaň, 190 00 • elektronickou poštou: predplatne@predplatne.cz, Luzice@luzice.cz • volejte: 234 092 851

• faxujte: 234 092 813 • Pište z mobilního telefonu: SMS ve formátu: OBJ CLV JMENO PRIJMENI ULICE CISLO DOMU MESTO PSC • Odešlete zprávu psanou velkými písmeny bez diakritiky v maximální délce 160 znaků na telefonní číslo 900 11 06. Cena zprávy je 6 Kč. • www.predplatne.cz, www.Luzice.cz • Abonenci ze ZRN (tež přez referenta Domowiny za kulturne naležnosće a wukraj, Budyšin. • Pro ukončení předplatného je nutné se odhlásit. • Bankovní spojení na Společnost přátel Lužice: ČSOB (Poštovní spořitelna) 181 757 044/ 0300.

• Redakce se neztotožňuje vždy s názory autorů. Za věcnou a slohovou stránku příspěvků odpovídají příslušní autoři. • Používat zdroje ČLJV je možné s podmínkou uvedení zdroje a internetové adresy www.Luzice.cz, je-li již dílo zatíženo autorskými právy, platí zásady prvotního zdroje. • Bytí časopisu je založeno na práci dobrovolníků. • Stížnosti na nezalání časopisu vyřizuje firma A. L. L. • MK ČR E 6880 • ISSN 1212-0790

Děkujeme Magistrátu hlavního města Prahy za poskytnutí grantu ve výši 80 000,- na nový nábytek pro Hórnikovu knihovnu.